

Filozofija

Mudrost za kojom se traga

Piše: Ljiljana Matić

Sa monoteizmom se nije promenio sâm opis fizičkog univerzuma već način čovekovog izražavanja smisla sopstvenog postojanja u tom univerzumu „svijet nije svijet po sebi, njegova svijetskost ne dolazi od njega, nego od nas“

Francuski filozof Remi Brag (Remi Brague, 1947) eminentan je stručnjak za srednjovekovnu arapsku i jevrejsku filozofiju, a vrstan je poznavalac i grčke filozofije. Autor je brojnih knjiga o antičkoj i srednjovekovnoj kulturi, religiji, nacionalnom identitetu, itd. među kojima su „Ekscentrična kultura: Teorija zapadne civilizacije“, „Filozofska istorija ideja“ i „Mudrost svijeta: Istorija ljudskog iskustva vaseljene“.

U knjizi „Mudrost svijeta“ autor rekonstruiše istoriju odnosa čoveka prema univerzumu obuhvatajući pri tome veliko razdoblje koje „u osnovi korespondira sa cjelokupnim istorijskim tokom koji se ostvarivao od izuma pisma, tj. pet milenijuma“ (R. Brag, *Mudrost svijeta. Istorija ljudskog iskustva vaseljene*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2012, str. 9). Premda je to razdoblje veliko, prostor razmatranja je uži usled autorovog približavanja svetu oko Mediterana, počev od drevnog egipatskog kraljevstva sve do modernog Zapada. Druge civilizacije nisu zapostavljene iz prezrenja, već iz puke nemogućnosti direktnog pristupa usled jezičkih barijera, ali i iz prevashodnog ličnog interesovanja „za ono što je dovelo do sadašnjosti“ (isto, str. 9). Obuhvatajući istoriju ljudske misli, pokušao je da rekonstruiše promenljiv odnos čoveka prema univerzumu preispitujući njegovo antičko poreklo i biblijske izvore otkrivajući zatim njegove srednjovekovne oblike kao i oblike modernog doba. Antička predstava čoveka u svetu, okrenutog ka nebesima i stvorenog da ih posmatra, opstala je i u srednjem veku. *Mudrost* za kojom je tragao bila je saglasna sa onom koja je vladala univerzumom, a poredak i lepota bili su sazdani

po modelu koji dolazi od *dobra*. Takva predstava nestala je s početkom modernog doba raskidanjem veze između antropologije i kosmologije. Međutim, Brag navodi da bi se takva veza mogla ponovo uspostaviti s tim što bi „to bilo po cijenu dvostrukog preformulisanja ideja svijeta i čovjeka, zamišljenih u njihovoj međusobnoj povezanosti“ (isto, str. 303).

Brag je prikazao četiri *idealna* modela: tzv. „Timej“ model koji, uopšteno govoreći, obuhvata glavni tok antičke filozofije od Platona do Prokla, zatim model „Epikura“ tj. epikurejsku i atomističku kritiku prethodnog modela, potom model „Avrama“ koji obuhvata kosmologiju i etiku sadržanu u Bibliji i Kuranu i na kraju model „Gnosticizma“ kao otklon od svih prethodnih. Svaki od tih modela, nadovezujući se na slične opise sveta, predlaže drugačiji odgovor na pitanje „Šta mi radimo na Zemlji?“ Proučavajući kosmologiju jednog određenog perioda u istoriji mišljenja, Brag je nastojao da sazna *šta* čovek zaista jeste, a u tom nastojanju „morali bismo da ga zahvatimo tamo gde najpotpunije ostvaruje svoju prirodu, tamo gde je on zaista on sâm“ (isto, str. 14). S tim u vezi, autor i naglašava da je upravo zbog toga antropologija neodvojiva od etike, a da je *mudrost svijeta* „mudrost kroz koju čovek jeste ili bi morao da bude to što jeste“ (isto, str. 14). Period *mudrosti svijeta* oblikuje zatvoreni totalitet koji ima svoj početak i kraj.

Autor razumeva svet kao predmet kosmologije, razlikujući pri tome jasno *kosmografiju*, *kosmogoniju* i *kosmologiju*. Kosmografija je nacrt ili opis

sveta trenutno predstavljenog u svojoj strukturi uzimajući u obzir statičke ili dinamičke veze između različitih elemenata. Dakle, „radi se o opštoj geografiji koja se, bez obzira na etimologiju, ne nosi samo sa Zemljom, nego i sa cjelokupnim vidljivim univerzumom“ (isto, str. 15). Kosmogonija predstavlja priču o pojavljivanju stvari, tj. priču o *kosmogenezi* koja objašnjava načine po kojima stvari oblikuju svet i ona „služi objašnjavanju svijeta onakvog kakvim je zamišljen ili shvaćen u datom trenutku od strane date grupe“ (isto, str. 15). Kosmogonija može biti mitska i naučna. Iako ih poznajemo iz „primitivnih“ kultura, mitovi mogu sadržati refleksije koje bi mogle biti shvaćene kao pretfilozofska mišljenja (poput Hesiodove *Teogonije*). Takođe, mogu sadržati kritička ponavljanja mitova koji prethode, kao što je to slučaj sa pričom o stvaranju iz knjige *Postanjanja*, a mogu biti i svesno stvoreni zarad ilustracije ranije filozofske teorije, poput Platonovog *Timeja*. S druge strane, naučna kosmogonija nastoji

Autor razumeva svet kao predmet kosmologije, razlikujući pri tome jasno kosmografiju, kosmogoniju i kosmologiju. Kosmografija je nacrt ili opis sveta trenutno predstavljenog u svojoj strukturi uzimajući u obzir statičke ili dinamičke veze između različitih elemenata. Dakle, „radi se o opštoj geografiji koja se, bez obzira na etimologiju, ne nosi samo sa Zemljom, nego i sa cjelokupnim vidljivim univerzumom“.

Brag tvrdi da je zapadna filozofska ekscentričnost rezultat dijalektičke propasti antičke kosmologije-kosmografije, tj. doba kada su modernisti nakon šesnaest vekova počeli zagovarati neantropološki i nekosmološki pogled na svet. Iako „ljudsko mišljenje ne počinje s Grcima“ (isto, str. 21). Starogrčkim razdvajanjem čoveka od sveta dopušteno je otkrivanje kosmosa koji nakon toga pruža dva modela – promatranje (kosmologija) i prirodne prostore koji bi se definisali i osvojili (kosmografija).

da rekonstruiše proces formiranja sveta onakvog kakvog poznajemo danas. Kao primere naučne kosmogonije Brag navodi Galileja, Dekartovu *Raspravu o svetu*, Kantovu *Teoriju neba*, tj. kosmogonije posle Njutna, ali i slučajeve iz savremene astrofizike. Sadržaji kosmografije i kosmogonije s vremenom su se približavali, a svet je shvaćen kao razvijanje. S tom dimenzijom vremena, „opisivanje svijeta i priča o njegovom stvaranju – ili, ako hoćete, istorija i geografija univerzuma – više nisu u suprotnosti“ (isto, str. 16). Za razliku od kosmografije i kosmogonije, u kosmologiji je reflektivni element, tj. reflektivna veza sa svetom, nužno prisutan. Prema tome, ona nužno implicuje nešto poput antropologije jer uzima u obzir prisustvo subjekta u svetu kao mogućnost i primarni uslov svog postojanja, „ona, takođe, obuhvata refleksiju o načinu na koji čovek može u potpunosti da ostvari ono što jeste – dakle, etiku“ (isto, str. 17).

Antički i srednjovekovni model, koji se čvrsto održao tokom više od hiljadu i petsto godina, nastao je iz kompromisa između modela „Timeja“ i „Avrama“. U tom smislu, Braga ne interesuje toliko detaljan opis tih modela koliko problem koji je postavljen njihovim nestankom sa modernim dobom. Tada, sudeći po autoru, ništa u fizičkom svetu nije odgovaralo čovekovim etičkim zahtevima. Za predmodernog čoveka, prisutnost sveta, kojeg je on doživljavao kao *kosmos*, nije bio model koji bi se podražavao u doslovnom smislu. Kako bi to pojasnio, Brag se poslužio Kantovim idejama. Uloga kosmičkog poretka analogna je postulatima praktičkog uma koji su služili tome da obezbeđuju saglasnost između onoga što *zakon* propisuje i poretka stvarnog sveta „svijet više ne može da bude predmet iskustva, nego samo mišljenja“ (isto, str. 296). Istinski svet je svet uma, a to novo određenje rešava i pitanje čovekovog prisustva u njemu. Prema Bragu, glavna razlika između predmoderne vizije sveta i Kantove mo-

ralnosti sastoji se u tome da je realizacija *dobro* za Kanta postulat, koji ostaje takoreći u okvirima vere i nade, dok je za osobu antičkog i srednjovekovnog doba *dobro* već dato u kosmičkoj harmoniji – neophodno ga je spoznati.

Brag tvrdi da je zapadna filozofska ekscentričnost rezultat dijalektičke propasti antičke kosmologije-kosmografije, tj. doba kada su modernisti nakon šesnaest vekova počeli zagovarati neantropološki i nekosmološki pogled na svet. Iako „ljudsko mišljenje ne počinje s Grcima“ (isto, str. 21). Starogrčkim razdvajanjem čoveka od sveta dopušteno je otkrivanje *kosmosa* koji nakon toga pruža dva modela – promatranje (kosmologija) i prirodne prostore koji bi se definisali i osvojili (kosmografija). Takođe, nijedna druga tradicija osim antičke grčke nije shvatala jedinstveni položaj čoveka *izvan* kosmosa. Jednom oslobođena od čoveka, priroda je (*phusis* ili *physis*) shvaćena kao odvojeni entitet, tj. *kosmos*, a čovekove veštine (*techne*) i konvencije (*nomos*) oslobođene su od svetovnih ograničenja.

Sudeći prema autoru kosmografija, s modernim dobom, više nije povezana sa pozitivnom ili negativnom etičkom brigom: „Moderni kosmos je etički indiferentan. Slika svijeta koja je proizašla iz fizike nakon Kopernika, Galileja i Njutna je slika stapanja slijepih sila, u kojima nije bilo mesta za razmatranje Dobra.“ (isto, str. 249) Takva etička indiferentnost stoji u suprotnosti sa antičkom i srednjovekovnom kosmologijom i čovekovim mestom u njoj. U toj kosmologiji „reći šta je čovek znači svrstati ga u poredak koji je prostoran, dinamički i aksiološki“ (str. 144) tj. smestiti ga na zemlju, ispod neba.

Sa monoteizmom se nije promenio sâm opis fizičkog univerzuma već način čovekovog izražavanja smisla sopstvenog postojanja u tom univerzumu „svijet nije svijet po sebi, njegova *svijetskost* ne dolazi od njega, nego od nas“ (isto, str. 302). ■

